

**Szkoła podstawowa klasy VII–VIII
WIEDZA O SPOŁECZŃSTWIE**

Scenariusz zgodny z podstawą programową
(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dn. 24 lutego 2017 r.)

**Szkoła gimnazjalna
WIEDZA O SPOŁECZŃSTWIE**

Scenariusz zgodny z podstawą programową
(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dn. 27 sierpnia 2012 r.)

Scenariusz z wykorzystaniem tekstów źródłowych
i metod aktywizujących (45 min)

**„Swój” wobec „obcych”.
Obraz podziałów społecznych na podstawie
filmu „Ida” Pawła Pawlikowskiego
oraz tekstów Ryszarda Kapuścińskiego**

Opracował: Adam Rębacz

Aktualizacja i redakcja: Małgorzata Bazan i Maciej Dowgiel

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne - Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe

Licencja ta pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz tak długo jak utwory zależne będą również obejmowane tą samą licencją.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode.pl>

Cele lekcji:

Uczeń:

- ✓ interpretuje treść filmu, rozumie język filmu
- ✓ poznaje i utrwała terminy socjologiczne
- ✓ analizuje wybrane fragmenty tekstów publicystycznych
- ✓ uczy się formułować własne zdanie
- ✓ odbiera komunikaty nadawane za pomocą środków audiowizualnych
- ✓ ćwiczy i doskonali umiejętność rozumienia tekstu czytanego
- ✓ nabywa umiejętności potrzebne do wzięcia udziału w dyskusji
- ✓ odczytuje przesłanie filmu w kontekście idei wpisanych w kampanię społeczną fundacji Legalna Kultura

Metody:

- ✓ pogadanka
- ✓ miniwykład
- ✓ praca w grupach
- ✓ dyskusja

Środki dydaktyczne:

- ✓ film „Ida” w reżyserii Pawła Pawlikowskiego
- ✓ fragmenty wykładów Ryszarda Kapuścińskiego ze zbioru „Ten Inny”

Przygotowanie do lekcji:

Uczniowie w domu zapoznają się z dwoma tekstami Ryszarda Kapuścińskiego (materiały pomocnicze 1 i 2). Samodzielnie lub z nauczycielem oglądają film „Ida” w reżyserii Pawła Pawlikowskiego z płyty DVD wydanej przez Solopan lub na platformie VOD. Nauczyciel przed

projekcją zapoznaje uczniów z zasadami korzystania z legalnych źródeł. Uświadamia im, że fundacja Legalna Kultura od lat prowadzi kampanię społeczną mającą na celu integrację twórców i odbiorców kultury oraz kształtowanie poczucia odpowiedzialności za kulturę w cyfrowej rzeczywistości. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się w domu z zasobami zamieszczonymi w serwisie www.legalnakultura.pl.

Powiązanie z podstawą programową z 14 lutego 2017 r.:

Powiązanie z podstawą programową z wiedzy o społeczeństwie:

I. Społeczna natura człowieka.

1) uzasadnia, że człowiek jest istotą społeczną; wyjaśnia znaczenie potrzeb społecznych człowieka (kontaktu, przynależności, uznania).

II. Rodzina.

1) charakteryzuje rodzinę jako grupę społeczną.

IV. Prawa człowieka.

1) uzasadnia, że godność człowieka jest podstawą różnych systemów moralnych; wyjaśnia, że jest ona źródłem powszechnych, przyrodzonych, nienaruszalnych i niezbywalnych wolności i praw człowieka.

VIII. Wspólnoty narodowe/etniczne i ojczyzna.

1) wyjaśnia, co oznacza być Polakiem lub członkiem innej wspólnoty narodowej/etnicznej oraz co łączy człowieka z ojczyzną – Polską,

2) wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości,

5) uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową/etniczną, państwową/obywatelską, europejską); rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu, oraz uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom.

Powiązanie z podstawą programową z wiedzy o społeczeństwie:

(III etap edukacyjny, wymagania szczegółowe)

2. Życie społeczne. Uczeń:

- 1) podaje przykłady zbiorowości, grup, społeczności i wspólnot; charakteryzuje rodzinę i grupę rówieśniczą jako małe grupy,
- 2) wyjaśnia na przykładach znaczenie podstawowych norm współżycia między ludźmi, w tym wzajemności, odpowiedzialności i zaufania,
- 3) charakteryzuje życie szkolnej społeczności, w tym rolę samorządu uczniowskiego; wyjaśnia, na czym polega przestrzeganie praw ucznia,
- 4) rozpoznaje role społeczne, w których występuje, oraz związane z nimi oczekiwania,
- 5) wyjaśnia, jak tworzą się podziały w grupie i w społeczeństwie (np. na „swoich” i „obcych”), podaje możliwe sposoby przeciwstawiania się przejawom nietolerancji.

Przebieg lekcji:

- **FAZA WSTĘPNA (10 minut)**

Nauczyciel podaje temat lekcji i wyjaśnia, na czym polega wspólnota lokalna. Naświetla hasła „swoj” i obcy” w kontekście filmu, przybliży historię opowiedzianą w filmie.

Ćwiczenie (do wykonania indywidualnie lub w parach)

Wskaż dwie pary bohaterów filmu „Ida” pochodzące z różnych środowisk, które sytuacja zmusza do współpracy, dialogu lub konfrontacji, a następnie odpowiedz na pytania:

- Co różni te postaci?
- W jakich okolicznościach się spotykają?
- Jakie znaczenie dla rozwinięcia znajomości ma pochodzenie i przeszłość bohaterów?
- Jakie elementy obcości odnaleźć można w konstrukcji bohaterów?

Przewidywane zestawienia

- *Wanda Gruz i Ida Lebenstein;*
- *Ida Lebenstein i saksofonista „Lis”;*
- *Wanda Gruz i Szymon Skiba;*
- *Wanda Gruz i Feliks Skiba.*

- **FAZA REALIZACYJNA (15–20 minut)**

Aby przenieść tematykę filmu na skalę szerszą i bardziej współczesną i przygotować klasę do dyskusji, nauczyciel prezentuje uczniom dorobek i sylwetkę Ryszarda Kapuścińskiego, i jego teorię „Innego” w kontekście globalnym, skupiając się na książkach opisujących konflikty XX wieku w Afryce i Azji wynikające z braku woli zrozumienia obcego człowieka („Innego”) i chęci dominacji nad nim. (prezentacja on-line: goo.gl/Eu9GFF [dostęp: 06.09.2018 r.]).

W celu sprawniejszej pracy nauczyciel dzieli uczniów na trzy- lub czteroosobowe grupy.

Każdy zespół otrzymuje materiały pomocnicze i przygotowuje swoje stanowisko w dyskusji – odpowiedzi na trzy pytania:

1. Wymieńcie przyczyny wrogości wobec ludzi innych niż ich otoczenie w tekstach Kapuścińskiego.
2. Które z tych przyczyn odnajdujecie w filmie „Ida”?
3. Jakie są w świetle tekstów Kapuścińskiego i filmu „Ida” korzyści i niebezpieczeństwa związane z poznawaniem „Innego” („Obcego”)?

Po wykonanym ćwiczeniu nauczyciel prosi o wnioski dotyczące powyższych pytań i zapisuje je na tablicy.

- **FAZA PODSUMOWUJĄCA (10 minut)**

Podsumowaniem lekcji jest wykorzystanie quizu Kahoot! załączonego do scenariusza: goo.gl/A2TJg6 [dostęp: 06.09.2018 r.]

Nauczyciel nawiązuje do kampanii społecznej fundacji Legalna Kultura. Zwraca uwagę na konieczność zachowania etycznej postawy w życiu codziennym oraz poszanowania cudzej prywatności i własności. Zaznacza, że taki sposób postępowania obowiązuje nas w świecie realnym i w rzeczywistości cyfrowej. Przypomina, że kształtowanie poczucia odpowiedzialności za współtworzenie kultury stanowi jedno z priorytetowych działań wspomnianej fundacji.

Zadanie domowe (do wyboru):

1. Korzystając z zasobów internetowych dzienników i organizacji pozarządowych, przygotuj prezentację na temat jednego wybranego konfliktu XXI wieku, który byłby obrazem wrogości wobec obcej kultury, wobec „Innego”.
2. Korzystając z zasobów internetowych dzienników i organizacji pozarządowych, przygotuj prezentację na temat podjęcia próby porozumienia pomiędzy przedstawicielami wrogich sobie środowisk, np. różnych subkultur, radykalnych odłamów religii.
3. „Nie ma kultur wyższych i niższych, tylko są kultury różne i równe” – pisał Bronisław Malinowski, antropolog badający obyczaje ludów Azji i Oceanii. Uzasadnij krótko tę tezę, dobierając trzy argumenty.

Materiały pomocnicze 1. Wykłady wiedeńskie II – fragment

Zatrzymaj się – zda się mówić do spieszącego w rozpędzonym tłumie człowieka. Zatrzymaj się. Oto obok ciebie jest inny człowiek. Spotkaj się z nim. Spotkanie takie jest największym przeżyciem. Najważniejszym doświadczeniem. Poprzez tę twarz przekazuje ci siebie, więcej – przybliża cię do Boga. [...] Filozofia Levinasa [Emmanuel Levinas – filozof francuski wywodzący się z przedwojennej społeczności Żydów litewskich – przyp. AR] wyodrębnia jednostkę, indywidualizuje ją, wskazuje, że oprócz mnie jest jeszcze ktoś Inny, z którym – jeśli nie zdobędę się na wysiłek uwagi i nie okażę pragnienia spotkania – będziemy mijać się obojętni, zimni, nieczuli, bez wyrazu i duszy. [...] Akceptujemy Innego, choć jest różny, i że właśnie różność, inność jest bogactwem i wartością, jest dobrem.

[Źródło: kapuscinski.info/ryszard-kapuscinski-ten-inny-ulubione-fragmenty.html, goo.gl/2nXD7D (dostęp: 06.09.2018 r.)]

Materiały pomocnicze 2. Spotkanie z Innym jako wyzwanie XXI wieku – fragment

[...] Jak odnieść się do Innych? Jaką zająć wobec nich postawę?

Może być tak, że dochodzi do pojedynku, do konfliktu, do wojny. Świadczenia takich zdarzeń przechowują wszystkie archiwa, znaczą je pola niezliczonych bitew, resztki rozrzuconych po całym świecie ruin. Wszystkie one są dowodem klęski człowieka – tego, że nie umiał albo nie chciał porozumieć się z Innymi. Literatura wszystkich krajów i wszystkich epok wzięła tę sytuację, tę naszą tragedię i słabość, za swój nieskończony w różnorodności i nastroju temat. Ale może też być tak, że ślędzona przez nas rodzina-plemię, miast napadać i walczyć, postanowi odgrodzić się od innych, oddzielić, izolować. To w wyniku takiej postawy zaczną z czasem pojawiać się podobne w zamyśle obiekty jak chiński Wielki Mur, wieże i bramy Babilonu, rzymski limes czy kamienne mury Inków.

Na szczęście dowody na jeszcze inne, znane doświadczeniu ludzkiemu postępowanie są także rozrzucone obficie na naszej planecie. To dowody na współpracę – pozostałości rynków, pozostałości przystani wodnych, miejsca, gdzie były agory i sanktuaria, gdzie ciągle widoczne są siedziby starych uniwersytetów i akademii, czy też zachowały się ślady szlaków handlowych takich jak Jedwabny, Bursztynowy czy Saharyjski. Wszędzie tam ludzie spotykali się, wymieniali myśli, idee i towary, handlowali i załatwiali interesy, zawierali przymierza i sojusze, znajdowali wspólne cele i wartości.

Inny przestawał być synonimem obcości i wrogości, zagrożenia i śmiertelnego zła. Każdy odnajdywał w sobie choćby cząstkę owego Innego, wierzył w to, żył w takim przeświadczeniu.

***

Tak więc trzy możliwości stały zawsze przed człowiekiem, ilekroć spotkał się z Innym: mógł wybrać wojnę, mógł odgrodzić się murem, mógł nawiązać dialog. [...]

Myśli, która skłoniła człowieka do budowy wielkich murów i przepastnych fos, do otaczania się nimi i odgrodzenia od innych, współcześnie nadano nazwę doktryny apartheidu. Pojęcie to zostało niesłusznie ograniczone do polityki nieistniejącego dziś reżimu białych w Południowej Afryce. W rzeczywistości apartheid był już praktykowany w zamierzcztych czasach. W uproszczeniu jest to pogląd, którego zwolennicy głoszą, że każdy może żyć jak chce, byle z dala ode mnie, jeśli nie należy do mojej rasy, religii,

kultury. Ale gdyby to tylko o to chodziło! W rzeczywistości mamy tu do czynienia z doktryną strukturalnej nierówności rodzaju ludzkiego. W mitach wielu plemion i ludów zawarte jest przekonanie, że ludźmi jesteśmy tylko my – członkowie naszego klanu, naszej społeczności – a inni, wszyscy inni, są podludźmi albo w ogóle ludźmi nie są. Najlepiej wyrażała to jedna z doktryn starożytnych Chin: nie-Chińczyk był uważany za diabli pomiot, w najlepszym razie za ofiarę losu, której nie udało się urodzić Chińczykiem. Inny zgodnie z tymi przekonaniem był przedstawiany jako pies, jako szczur albo pełzający gad. Apartheid był i jest doktryną nienawiści, pogardy i wstrętu do Innego, obcego. [...]

Zwróćmy uwagę, że pojęcie Inny jest najczęściej określane z punktu widzenia białego, Europejczyka. Ale dziś idę przez wieś w górach Etiopii, biegnie za mną gromada dzieci pokazujących mnie palcem, rozbawionych i wołających: Ferenczi! Ferenczi! To znaczy właśnie – obcy, inny. Oto przykład dehierarchizacji świata i jego kultur. Że, co prawda, Inni są inni, ale dla tych Innych to Ja właśnie jestem Inny.

W tym sensie wszyscy jedziemy na jednym wozie. Wszyscy mieszkańcy naszej planety jesteśmy Inni wobec Innych – Ja wobec Nich, Oni wobec Mnie. [...]

***

[...] dziś żyjemy w okresie przechodzenia od społeczeństwa masowego do nowego – planetarnego. Wiele temu sprzyja – rewolucja elektroniczna, niebywały rozwój wszelkiej komunikacji, wielkie ułatwienia w łączności i przemieszczaniu się, a także – i w związku z tym – przeobrażenia zachodzące w świadomości najmłodszych pokoleń i w szeroko rozumianej kulturze.

Jak to zmieni stosunek nas – ludzi z jednej kultury – do ludzi z innej kultury czy innych kultur? Jak to wpłynie na relację Ja – Inny w obrębie mojej kultury i poza nią? Bardzo trudno odpowiedzieć na to w sposób jednoznaczny i ostateczny, jako że chodzi o proces, który trwa i w którym my sami – bez szansy na umożliwiający refleksję dystans – jesteśmy zanurzeni. [...]

Dziś nasza planeta, zamieszkaana wiekami przez wąskie grono wolnych i szerokie rzesze zniewolonych, zapełnia się coraz większą liczbą narodów i społeczności o rosnącym poczuciu własnej, odrębnej wartości i znaczenia. Proces ten przebiega często wśród ogromnych trudności, konfliktów, dramatów i strat. [...]

Będziemy [...] ciągle spotykać nowego Innego, który powoli zacznie wyłaniać się z chaosu i zamętu współczesności. Możliwe, że ten Inny zrodzi się ze spotkań dwóch przeciwstawnych nurtów tworzących kulturę współczesnego świata – z nurtu globalizującego naszą rzeczywistość i z drugiego, zachowującego nasze odmienności, nasze różnice, naszą niepowtarzalność. Że będzie ich płodem i spadkobiercą. Winniśmy z nim szukać dialogu i porozumienia. Doświadczenie przebywania latami wśród dalekich Innych uczy mnie, że tylko życzliwość dla drugiej istoty jest tą postawą, która może poruszyć w niej strunę człowieczeństwa.

[Źródło: artykul25.pl/wp-content/uploads/2014/09/Spotkanie-z-Innym.pdf, goo.gl/KsFrBK (dostęp: 06.09.2018 r.)]